

ORIGINALNI RAD – ORIGINAL ARTICLE

Upotreba cigareta i alkohola u populaciji učenika osnovne škole na teritoriji opštine Doljevac

Cigarette and Alcohol use in the Population of Primary School Students in the Municipality of Doljevac

Miloš Bogoslović¹, Vladana Nikolić², Dragana Mitrović³

¹ Dom zdravlja Doljevac, Služba za zdravstvenu zaštitu dece i omladine, Doljevac, Srbija

² Klinika za dečje interne bolesti, Univerzitetski klinički centar Niš, Niš, Srbija

³ Zdravstveni centar Knjaževac, Služba za zdravstvenu zaštitu predškolske i školske dece sa, medicinom sporta i savetovaštem za mlade, Knjaževac, Srbija

Sadržaj **Uvod:** U populaciji adolescenata utvrđeni su visoka prevalencija upotrebe cigareta i alkohola i trend snižavanja uzrasne granice na kojoj mladi počinju sa njihovim konzumiranjem kako u svetu tako i u našoj zemlji.
Cilj: Ispitati učestalost konzumiranja duvana i alkohola kod učenika osmog razreda osnovne škole na teritoriji opštine Doljevac.
Metodologija: Ispitivanje je bilo anonimnog karaktera. Rađena su dva istraživanja u periodu od oktobra do decembra 2020.godine, od kojih je prvo bilo usmereno na ispitivanje učestalosti upotrebe cigareta, a drugo na ispitivanje učestalosti upotrebe alkohola na uzorku učenika osmog razreda osnovne škole, oba pola, ukupno 105 ispitanika. Za prikupljanje podataka korišćen je instrument pod nazivom Upitnik o pušenju mladih (Youth Tobacco Survey (YTS) 2006 Questionnaire, Centers for Disease Control and Prevention – CDC, 2006) uz posebno konstruisan anketni upitnik. Prikupljeni podaci su analizirani i prikazani deskriptivnom statistikom.
Rezultati: Cigarete je probala jedna četvrtina ispitanika 25%, među kojima je svakodnevno pušenje, u trajanju od 30 dana bez prekida, zabeleženo je kod 2,85% ispitanika. Trenutno cigarete koristi 1% ispitanih učenika. Skoro 73,33% ispitanika probalo je alkohol, od kojih više od trećine pije 3 i više alkoholnih pića zaredom 22% dok je iskustvo pijanstva prijavilo 15,5% ispitivane dece.
Zaključak: Na osnovu dobijenih rezultata, a zbog visoke prevalencije upotrebe cigareta i alkohola među učenicima osnovnih škola uz trend snižavanja početne starosne granice, može se zaključiti da je neophodno sprovesti preventivne programe u cilju smanjenja upotrebe duvana i alkohola kod adolescenata. Savetovašta za mlade, Dispanzeri za školsku decu u okviru Domova zdravlja, imaju veoma veliki značaj u promociji zdravih stilova života u vidu zdravstvenog vaspitanja dece.

Gljučne reči: upotreba cigareta, upotreba alkohola, adolescencija, prevencija

Summary **Introduction:** Tobacco and alcohol abuse in the twentieth century has become epidemic in both adults and children in early adolescence.
Aim: To examine the incidence of tobacco and alcohol consumption in eighth grade elementary school students in the territory of Doljevac Municipality.
Material and methods: The examination was of an anonymous nature. Two surveys were conducted from October to December 2020. The first one focused on the frequency of cigarette use and the second on the frequency of alcohol use in a sample of eighth-grade elementary school pupils, both sexes, total of 105 subjects. A tool called the Youth Tobacco Survey (YTS) 2006 Questionnaire, Centers for Disease Control and Prevention (CDC, 2006) was used to collect the data, with a specially designed questionnaire. The data collected were analyzed and presented with descriptive statistics.
Results: One-quarter of the subjects 25% had tried cigarettes, including daily smoking for 30 days without interruption, 2.85% of the subjects reported. Currently, 1% of students surveyed use cigarettes. Almost 73.33% of the respondents have tried alcohol, of which more than a third drink 3 or more alcoholic beverages in a row 22%, while the experience of drinking reported 15.5% of the children examined.
Conclusion: Based on the results obtained, it can be concluded that it is necessary to implement prevention programs to reduce tobacco and alcohol use in adolescents. Counselling Services for Youth and Paediatric Departments of Health Care Centres play a very important role in promoting healthy lifestyles in the form of children's health education.
Key words: Cigarette use, alcohol use, adolescence, prevention

Uvod

Period adolescencije je karakterističan po pojavi rizičnog ponašanja. Zloupotreba duvana i alkohola u dvadesetprvom veku poprimila je epidemijski karakter kako u svetu tako i u našoj zemlji uz trend stalnog rasta prevalencije (1). Istraživanja pokazuju da konzumiranje duvana i alkohola prati trend snižavanja uzrasne granice kod mladih. Upotreba alkohola i duvana je u primetnom porastu naročito u zemljama centralne i istočne Evrope (1,3). Prema

izveštajima Svetske zdravstvene organizacije, zemlje u tranziciji su ovim problemom posebno ugrožene (1). Najčešći i mogući razlozi upotrebe alkohola i cigareta kod mladih su radoznalost, ugledanje na vršnjake ili ličnosti iz okoline, kao i na medijske ličnosti, uticaj društvenih mreža, pokušaj rešavanja životnih problema, dosada, buntovništvo prema roditeljima, nedostatak samopouzdanja, ali i neznanje i neobaveštenost (2,3). Osim toga alkohol i duvan stvaraju trenutno zadovoljstvo, pa je i to jedan od razloga njihove zloupotrebe od strane mladih.

Istraživanja sprovedena u Srbiji pokazala su da je prevalencija upotrebe cigareta i alkohola među adolescentima visoka, što ih ujedno čini najučestalijim rizičnim ponašanjima među mladima (2,3).

Adolescencija kao prelazni period iz detinjstva u zrelost važan je segment u životu svakog pojedinca, kada zbog brojnih promena tokom razvoja ličnosti, dolazi do različitih eksperimentisanja, među kojima su i upotreba cigareta i alkohola (4). Posebno se izdvaja period rane adolescencije, kada je i samo probanje ovih supstanci vrlo rizično jer predstavlja osnovni preduslov za javljanje kasnijih faza upotrebe psihoaktivnih supstanci (5,6).

Upotreba cigareta i alkohola dovodi do brojnih zdravstvenih posledica, zbog čega predstavljaju značajan faktor narušavanja zdravlja ljudi i uzrok niza bolesti koje smanjuju kvalitet života i dovode do rane smrti. Prema procenama Svetske zdravstvene organizacije od posledica pušenja svake godine u svetu umre 4,9 miliona ljudi, sa tendencijom dupliranja u narednim godinama, dok 3,3 miliona ljudi godišnje umre od posledice zloupotrebe alkohola (7,8).

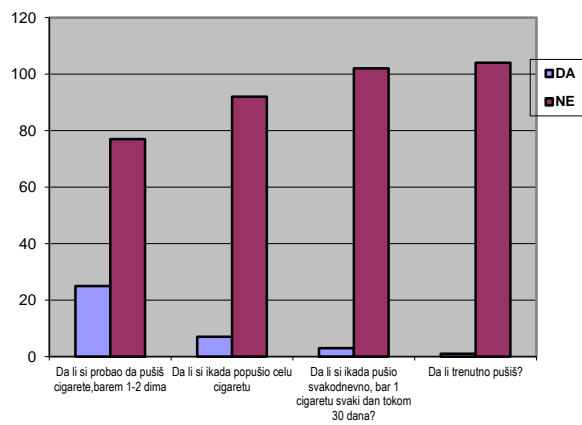
Metodologija

U skladu sa postavljenim ciljem realizovana su dva istraživanja kod učenika osmog razreda osnovnih škola na teritoriji opštine Doljevac tokom školske 2020/2021. godine u periodu od oktobra do decembra 2020. god., na uzorku od 105 učenika osmog razreda, oba pola (47,6% dečaka i 52,4% devojčica) prosečne starosti 13,76 godina. Ispitivanjem adolescentima je pre sprovođenja ankete objašnjena svrha i cilj anketiranja. Anketa se sastoji od ukupno 15 pitanja i anonimna je. Prvi deo istraživanja i anketiranja je bio usmeren na ispitivanje učestalosti upotrebe cigareta, a drugo na ispitivanje učestalosti upotrebe alkohola. Za prikupljanje podataka korišćen je instrument pod nazivom Upitnik o pušenju mladih (Youth Tobacco Survey (YTS) 2006 Questionnaire, Centers for Disease Control and Prevention – CDC, 2006) uz posebno konstruisan istraživački instrument u formi anonimnog anketnog upitnika. Prikupljeni podaci su analizirani i prikazani metodom deskriptivne statistike.

Rezultati

Učestalost upotrebe cigareta

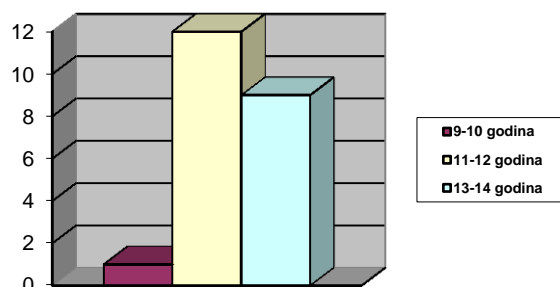
Inicijacija pušenja kod mladih često je povezana sa upotrebom cigareta od strane članova porodice i njihovih stavova prema pušenju kao i sa stavovima vršnjaka u vezi sa pušenjem (10, 12). Osim toga, utvrđen je i uticaj pušenja roditelja i prijatelja na eskalaciju pušenja (12,14). Grafikon 1 sadrži podatke o konzumiranju duvana ispitanika obuhvaćenih istraživanjem. Na osnovu dobijenih rezultata uočava se da je cigarete, barem 1-2 udaha dima, probala skoro jedna četvrtina ispitanika (23,8%), dok je celu cigaretu popušilo 6,7%. U jednom trenutku svoga života, svakodnevno pušenje, u trajanju od 30 dana bez prekida, zabeleženo je kod 2,85% ispitanika, dok je trenutnu upotrebu cigareta prijavilo 1%.

Grafikon 1. Inicijacija i eskalacija upotrebe cigareta
Graph 1. Initiation and escalation of cigarette use

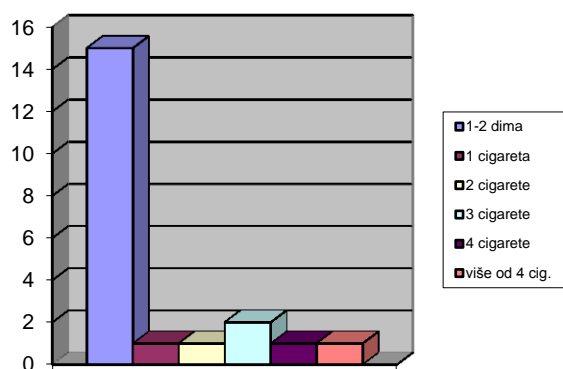
Kada je u pitanju uzrast na kojem ispitanici najčešće popuše celu cigaretu, uočava se da se kreće od 9 do 14 godina (Grafikon 2). Najveći broj ispitanika koji je popušio celu cigaretu učinio je to sa 11-12 godina (48%), slede oni sa 13-14 godina (36%). Broj ispitanika koji su celu cigaretu popušili u uzrastu od 9-10 godina (4%).

Dalji predmet našeg interesovanja bio je broj cigareta koji su, od trenutka probanja cigareta ispitanici popušili (Grafikon 3). Na osnovu prikazanih podataka može se uočiti da je od ukupnog broja ispitanika koji su probali cigarete, najveći broj ispitanika zadržao na tom iskustvu, odnosno da nikada nije popušio celu cigaretu (60%). Količinu cigareta od 1/2-5 cigareta (28%), između jedne i pet pakli cigareta popušilo je 4%.

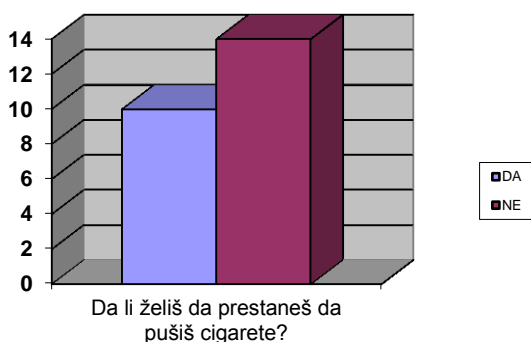

Grafikon 2. Uzrast na kojem su učenici probali cigarete
Graph 2. Age at which the students first tried cigarettes

Kako je pušenje složeno društveno ponašanje, veliki javno zdravstveni problem i jedan je od značajnih faktora rizika za nastanak bolesti, zanimalo nas je i da li ispitanici koji konzumiraju cigarete planiraju da ostave pušenje. Dobijeni rezultati ukazuju da među ispitanicima koji trenutno puše skoro 40% ispitanika želi da ostavi cigarete, a 56% ispitanika koji trenutno puše ne želi da prestane. Bilo je 3% ispitanika koji su prekidali pušenje sa željom da ostave cigarete tokom protekle godine, dok je 72% nastavilo sa konzumiranjem duvana (Grafikon 4).

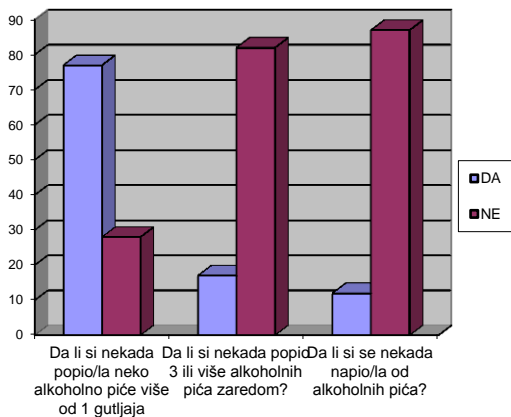
Grafikon 3. Broj cigareta koji su učenici konzumirali
Graph 3. Number of cigarettes the students consumed

Grafikon 4. Prekid pušenja
Graph 4. Smoking cessation

Učestalost upotrebe alkohola

Tokom poslednjih godina zapažen je trend porasta upotrebe alkohola u populaciji adolescenata, kao i promene u obrascima ponašanja, koje se ogledaju u konzumiranju većih količina alkohola i snižavanja donje uzrasne granica prvog iskustva upotrebe alkohola (1, 12,14). Rezultati istraživanja (Grafikon 5) pokazuju da je iskustvo upotrebe alkohola zabeleženo kod 73,33% ispitanih učenika, od kojih je konzumiranje 3 i više alkoholnih pića zaredom prijavilo (22%) i iskustvo pijanstva (15,5%).

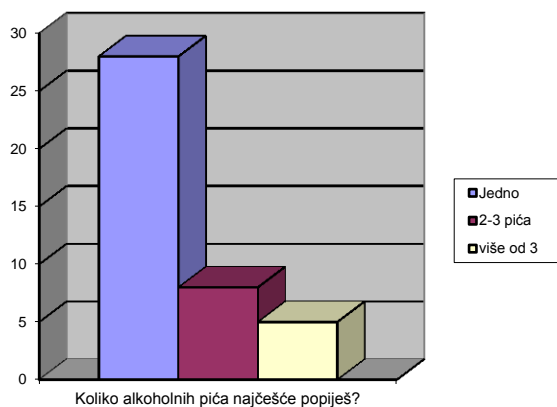
Grafikon 5. Inicijacija i eskalacija upotrebe alkohola
Graph 5. Initiation and escalation of alcohol use

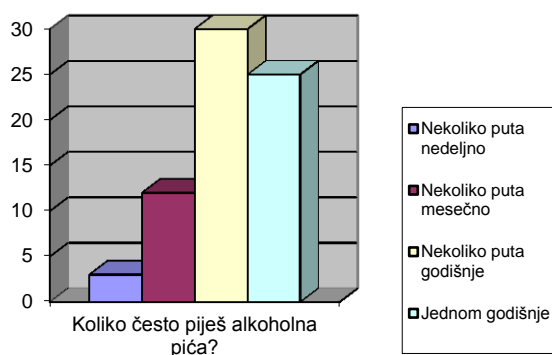
Grafikon 6. Uzrast na kojem su ispitanici probali alkohol
Graph 6. Age at which the students first tried alcohol

Period rane adolescencije je od posebnog značaja za zloupotrebu alkohola, jer se i samo probanje alkoholnih pića dovodi u vezu sa zloupotrebom ove supstance u kasnijem životnom dobu. Ispitali smo na kom uzrastu ispitanici imaju prvo iskustvo upotrebe alkohola. Rezultati su pokazali da uzrast na kojem su ispitanici probali alkohol kreće se od 10 i manje godina do 14 godina (Grafikon 6). Broj učenika koji su alkohol probali u uzrastu do 10 godina (12,9%), sa 11-12 godina (40,3%) i 13-14 godina (46,8%). Zapaža se da je najveći broj ispitanika u ranijem uzrastu imao prvo iskustvo upotrebe alkohola.

Dalja ispitivanja išla su u pravcu utvrđivanja količine i učestalost konzumiranja alkohola (Grafikon 7 i Grafikon 8). Najveći broj naših ispitanika alkoholna pića pije par puta godišnje (48%) ili jednom godišnje (32,5%), konzumirajući u tim prilikama najčešće po jedno piće (73,5%) ili 2-3 pića (26,5%). Alkohol na nedeljnom i mesečnom nivou konzumira nešto više od jedne četvrtine (19,5%).

Grafikon 7. Broj alkoholnih pića koji ispitanici popiju
Graph 7. Number of alcoholic beverages the students consume

Grafikon 8. Učestalost upotrebe alkohola
Graph 8. Frequency of alcohol use

Diskusija

Naše istraživanje smo uporedili sa podacima utvrđenim kako u teritorijalno sličnim opštinama tako i u većim gradovima u Srbiji i u zemljama regiona. Ispitivanjem se pokazalo da je pušenje cigareta česta pojava. 23,8% ispitivane dece je probalo cigarete što je manje nego kod dece u Knjaževačkim osnovnim i srednjim školama (51,5%) prema istraživanju iz 2011. godine (12). Prvi put su konzumirali cigarete u uzrastu 9-10 godina, dok je kod dece u Knjaževcu u proseku sa 13,5 godina, što pokazuje tendenciju spuštanja starosne granice (12). Slično istraživanje rađeno je u Beogradu 2011. godine kod učenika osnovnih i srednjih škola. U odnosu na učenike Beogradskih škola, gde je duvan probalo 21% učenika, uočavamo da se među decom sa teritorije opštine Doljevac više konzumira duvan 23,8% (1,10). Svakodnevno pušenje, u trajanju od 30 dana bez prekida, zabeleženo je kod 5,2% ispitanika u Beogradskim školama, a u našim 2,8%. Istraživanje u Beogradu je tom prilikom pokazalo trenutnu upotrebu cigareta kod 9,5% ispitanika, a kod nas 1%. Najveći broj ispitanika koji je popužio celu cigaretu učinio je to sa 11-12 godina (48%) kod nas, a u Beogradu najveći broj ispitanika koji je popužio celu cigaretu učinio je to sa 13-14 godina (52,8%), slede oni sa 11-12 godina (20,2%) (14).

Prema istraživanju sprovedenom u zemljama u regionu, u Austriji 45% učenika je probalo cigarete, u Bugarskoj 40%, u Hrvatskoj 38%, u Mađarskoj 33% dece, u Sloveniji 29%, a u Rumuniji 25% dece, može se uočiti da su deca sa naše teritorije u blažem procesu napretka (1,12). Prema ESPAD studiji iz 2008. godine, u Crnoj Gori 34% ispitivane dece je konzumiralo duvan. Prosek godina kada su deca iz Crne Gore prvi put konzumirala cigarete je 15 godina (9). ESPAD studija je rađena iste godine i u Srbiji i u Republici Srpskoj. Prema tom ispitivanju, pokazalo se da na nivou cele Srbije 46% dece konzumira cigarete, a po prvi put su ih probali sa 13,5 godina. U Republici Srpskoj 40% dece konzumira duvan, a u proseku su sa 9 godina po prvi put konzumirali (10,11). Prema našem ispitivanju kao i stanju u zemlji i regionu može se zaključiti da je konzumiranje duvana česta pojava među adolescentima (9,11,13,15).

Kao veoma česta pojava u Doljevačkim osnovnim školama je konzumiranje alkohola, jer je 73,33% dece nekad konzumiralo alkohol, a to su po prvi put učinili u uzrastu od 13 do 14 godina. Ako poredimo sa studijom kod dece u Knjaževačkoj opštini (89,6%), vidimo da se kod nas prosečno manje konzumira alkohol ali da je zato starosna granica kada se počinje sa konzumiranjem pića znatno niža (prosek sa 14 godina) (12). Skoro 80% ispitanika u Beogradskim osnovnim školama probalo je alkohol tokom anketiranja 2014., dok je kod nas zabeleženo 73,33%, od kojih jedna četvrtina pije 3 i više alkoholnih pića zaredom 22% (Beograd: 26,7%). Iskustvo pijanstva je tom prilikom kod Beogradskih osnovaca prijavilo 24,3%, a kod nas 15,5% ispitivane dece (14).

Naše ispitivanje je pokazalo da je broj učenika koji su alkohol probali u uzrastu do 10 godina (12,9%), sa 11-12 godina (40,3%) i 13-14 godina (46,8%), a u Beogradu do 10 godina (35,6%), sa 11-12 godina (31,7%) i 13-14 godina (32,5%) (14).

U zemljama u okruženju, kao i u samoj Republici Srbiji zapaža se slična situacija. Prema ESPAD studiji, u Srbiji 89,1% dece konzumira alkohol, a takođe su po prvi put konzumirali alkoholna pića u proseku sa 14 godina. U Crnoj Gori 74%, u Republici Srpskoj 75,1% dece konzumira alkohol (9,11). Rezultati za Srbiju su u proseku slični kao za Doljevac sa prisutnim trendom pada starosne granice iz godine u godinu.

Prema istraživanju iz 2011. u Beogradu je 57% dece konzumiralo alkohol, a isti procenat učenika je u Španiji i Poljskoj. Najmnje konzumenata alkohola imaju Island, 31% i Jermenija 35%. Najviše konzumenata među decom imaju Austrija i Danska sa po 80% dece, a sledi ih Češka sa 76%. Od zemalja u okruženju prednjači Bugarska sa 66%, zatim Slovenija sa 65%, Hrvatska sa 64%, Mađarska sa 59% i Rumunija sa 52% (1,12,13).

Zaključak

Dobijeni rezultati pokazuju da je upotreba cigareta i alkohola česta pojava u ranoj adolescenciji ne samo kod dece osnovnih škola sa teritorije opštine Doljevac, već i u celoj zemlji, kao i u zemljama regiona. Iz godine u godinu prisutan je trend pada starosne granice kada deca prvi put probaju alkohol i cigarete. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da je neophodno sprovesti kontinuirane preventivne programe u cilju smanjenja upotrebe duvana i alkohola.

Potrebna je kontinuirana edukacija mladih, već od ranog uzrasta o štetnosti upotrebe alkohola i duvana. Mladi, njihovi roditelji, bitne osobe iz okruženja dece, društvena zajednica kao i sve popularnije društvene mreže, mediji, treba da se uključe u programe koji promovišu štetnost alkohola i duvana. Savetovaništa za mlade, Dispanzeri za školsku i predškolsku decu u okviru Domova zdravlja, imaju veliki značaj u promociji zdravih stilova života u cilju zdravstvenog vaspitanja dece. Uz kreiranje odgovarajuće zdravstvene politike, koja promovise zdrave stilove života mladih, možemo doći do cilja, a to je: zdravo dete.

Literatura

1. Dimitrijević I, Brković D, Dimčić-Tasić G, Anđelić S, Damjanović D, Nikolić D. Nivo znanja, stavovi i upotreba supstanci među učenicima osnovnih i srednjih škola u Beogradu 2010/2011-Pilot studija. *Sanamed* 2011; 6(1): 13-17.
2. Marić M. Učestalost upotrebe psihoaktivnih sredstava u adolescentskom uzrastu. *Sociološki pregled*. 2012; (1), 57–76.
3. Rakić DB, Rakić B, Milošević Z, Nedeljković I. The prevalence of substance use among adolescents and its correlation with social and demographic factors. *Vojnosanitetski pregled*. 2014, 71(5), 467–473. doi: 10.2298/VSP1405467R.
4. Vučković N. Prevencija narkomanije i ostalih bolesti zavisnosti (opštinski model). XVIII savetovanje terapeuta bolesti zavisnosti. Sijarinska Banja: 2002.
5. Marić M. Problematično ponašanje dece i adolescenata – pojam, učestalost, poreklo i prevencija. *Norma*. 2011; (2), 175-184.
6. Jugović A. Zloupotreba alkohola u omladinskoj populaciji Srbije. *Socijalna misao*. 2005; 12 (2-3): 67-92.
7. WHO 2014. Global status report on alcohol and health. Geneva, Switzerland: WHO Press, World Health Organization; 2014.
8. Chassin L, Presson CC, Montello D, Sherman SJ and McGrew J. Changes in Peer and Parent Influence During Adolescence: Longitudinal Versus Cross-Sectional Perspectives on Smoking Initiation. *Developmental Psychology*. 1986; 22 (3): 327-334. doi: 10.1037/0012-1649.22.3.327
9. Mugoša B, Đurišić T, Golubović Lj. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima, izveštaj za Crnu Goru. Podgorica: Institut za javno zdravlje; 2008.
10. Ćirić-Janković S, Kisin Đ, Jović S, Kilibarda B, Bjeloglav D. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima u Srbiji, izveštaj za Srbiju. Beograd: Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, Ministarstvo zdravlje Republike Srbije; 2008.
11. Šiljak S, Stoisavljević D, Niškanović J. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među srednjoškolicima, izveštaj za Republiku Srpsku. Banja Luka: Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske; 2008.
12. Mitrović D, Zdravković R, Đorđević J, Ćirić D, Miletić E, Bogoslović M, Zlatković A. Zloupotreba alkohola, duvana i droga kod mladih u Knjaževcu. *Timočki medicinski glasnik*. 37(2012) br.3 p.154-159.
13. Hibell B, Guttormsson U, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A. et al. The 2011 ESPAD Report, Substance Use Among Students in 36 European Countries. Stockholm, Sweden: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs; 2012
14. Milošević J, Todorović J. Upotreba cigareta i alkohola u populaciji učenika osnovne škole. *Prev Ped*, 2016; 2(1-2):50 – 53.
15. WHO 2015. Media centre - Tobacco. Dostupno 9. marta 2016. godine na <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/>

Primljen/Received: 21.2. 2022.

Prihvaćen/Accepted: 9.3.2022.

Correspondance to:

Dr Bogoslović Miloš, spec. pedijatrije
Služba za zdravstvenu zaštitu dece i omladine,
Dom zdravlja Doljevac
Mail: milosbogoslovic@gmail.com
